

A kolozsvári Hóstát történeti bemutatása

A kolozsvári hóstátiak sajátos és rendezett városi réteggkultúrát képeztek. A város közelségében folyamatosan alkalmazkodtak a polgári életformához, és intézményeik működtetési módját is ehhez igazították. E fejezet első részében a *hóstát* szó etimológiáját, a hóstátiak származását, foglalkozásszerkezetét, intézményrendszerét és hagyományos életmódját (lakáskultúra, táplálkozás, családszerkezet, viselet) mutatom be, míg a második felében azokat a tényezőket, a hóstátiak életéhez szorosan kapcsolódó fordulópontokat sorolom fel (iparosítás, urbanizáció, kollektivizálás, városfejlesztés, rendszerváltás), melyek markánsan befolyásolták, átalakították, majd gyökeres életformaváltásra kényszerítették a közösség tagjait.

A hóstát szó jelentése

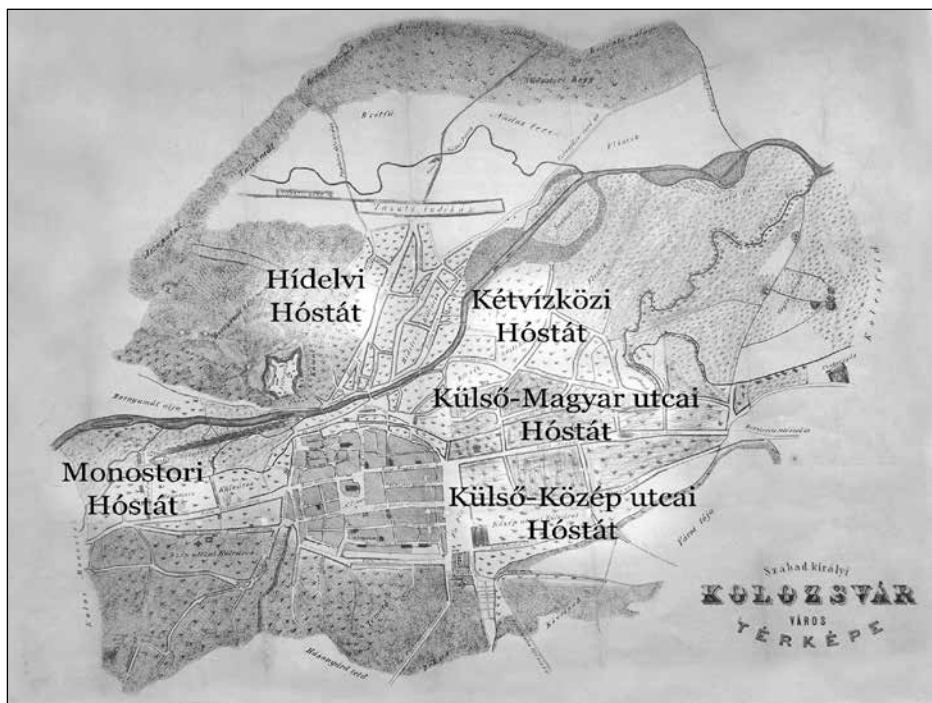
Az *Erdélyi Magyar Szótörténeti Tár* V. kötete 1571-től adatozza a szót, elő/külvárosnak értelmezi. Szabó T. Attila szerint a Szentpéteri templom környékét nevezzük *Hóstátnak*, régebben a címszóbeli név, mint közszó, csaknem az egész magyar nyelvterületen általában külváros jelentésű volt. A *hóstátok* közigazgatásilag a városhoz tartoztak, de önálló településeként is léteztek. Helyükön sok századdal ezelőtt önálló falvak voltak. A Magyar és Honvéd utcai *hóstátok* helyén például a Szentpéter falu állt, ahol a mostani „Szentpéteri templom” van: „Kolozsvár külvárosában járva, hajdani falura emlékeztető kép tárul szemünk elé, ha megpillantjuk a templom mögül vagy egy-egy utcafordulóból előbukkanó településüket, jellegzetes háromablakos házaikkal. Ha a város tarka, szétfolyó tömegét tekintjük, a hóstátiak oly egységes, összeforrott arculatot mutatnak még ma is, mikor számtalan lehetősége van az elpolgáriasodásnak, hogy csodálattal vethetjük fel a kérdést: vajon honnan szakadt ide ez a kemény akaratú nép, mely paraszti jellegét a nagyváros tövében évszázadokon át meg tudta őrizni.” (Sándor 1942: 1–2.)

E kétségtelenül német eredetű köznevünk egyesek szerint a német Hochstadt-ból, Hofstadtból (felsőváros), mások szerint pedig a Vorstadtból (előváros) származtatható. A 17–19. századi adatok beszélnek Hídelvi, Kétvízközi, Külső-Közép utcai, Külső-Magyar utcai és Monostori hóstátról. 1807-ből már ezt lehet olvasni: „ezen nemes város Hóstátyában Hásongárdba” (Szabó. T. A. 1946: 58).

A magyar nyelv történeti-etimológiai szótára tisztázta, hogy a „Hofstadt” kifejezés olyan telket jelöl, amelyen lakóház és major található (Benkő L. 1970: 151). A *magyar nyelv értelmező szótára* szerint a középkori Magyarország és Erdély több városában használták a szót „külső városrész, külváros” értelmében: kolozsvári és gyulafehérvári hóstát, egrí hóstya, kassai hóstát (1965: 344).

A *Magyar Néprajzi Lexikon* meghatározása alapján a *hóstát* elővárost jelöli: „a késő középkor végén a városok kerítésén és a sáncokon kívül keletkezett külváros vagy előváros. Lakói, mivel a város tulajdonában levő telkeknek nem voltak tulajdonosai, mint zsellérek, polgárjoggal nem rendelkeztek. Emléke a város- és falurészek elnevezésében ma is él. Névváltozatai: *hustác, hóstya*.” (Balogh 1979.)

A közösség megjelölésére szolgáló *hóstát* kifejezés eredetileg külső területet jelölt, külváros jelentése volt. Mint ilyen, Kolozsvár középkori várfalain kívül eső körzeteit: Hídelve, Kétvízközt, Külközép és Külmagyar utcák környékét, valamint a Monostort jelölte (Pillich–Vetési–Vincze 1984: 54). (1. térkép)

1. térkép. Kolozsvár, 1890. A Hídelvi, Kétvízközi, Külső-Magyar utcai, Külső-Közép utcai és Monostori hóstát

A *hóstátiak* nevüket a külvárosok *hóstát* megnevezéséről kapták. Egri László *hóstátiaknak* nevezi Kolozsvár kelet, északkelet és északnyugat felé eső külvárosainak mezőgazdasággal és kertészettel foglalkozó azon lakosait, akik legalább ünnepeken fölveszik a hagyományos *földészviseletet* (Egri 1987: 231).

A *hóstátiak* a múltban nem tapadtak olyan szorosan a városhoz, mint manapság. A *hóstát* szó ma tulajdonképpen Kolozsvár néhány külső utcájában lakó családok közösségét jelöli, melyek legnagyobb részét már nem a régi hóstátokban laknak, mivel az iparosodó város innen a peremkörzetekbe szorította őket.

Származás

A közvélemény a hóstátiak körében élő hagyományra támaszkodik, viszont erről írott forrás nincs, tudományosan nem lehet igazolni: sokan a viharos múltú hajdúnemzetség késő utódait látják bennük, akiket állítólag Bocskai István, Erdély fejedelme telepített Kolozsvár falai köré. Kolozsvárnak Bocskai fejedelemsége előtt is sűrűn lakott külvárosai voltak, melyeket már akkor hóstátoknak neveztek. Egyenes leszármazást, vér szerinti kapcsolatot az ősi réteg és a mai hóstátiak között már nem tudunk kimutatni. Ami a Bocskai-hagyományt illeti, nem került elő hiteles forrás, így a hóstátiak hajdúkkal való azonosítása történetileg nem igazolható. Ezt azok a hajdúszármazékok hozhatták magukkal és éltették tovább, akik Bocskai-telepítésű helyekről érkeztek Kolozsvárra, és ezáltal korábban megszerzett jogaikat kívánták megerősíteni. A szénafüvek elosztásában, más közösségi ügyekben a Bocskai-telepítés rangot adott, az önérzetet erősítette. (Kiss A. 2005: 71.) A hóstátiak a szász vagy a magyar rendi nációhoz tartoztak, és többnyire egységesen a városi polgárság hitét követték. A 16. században az Óvár és hóstátja, a Hídelve lakosai szászok voltak, a Magyar utcai és Közép utcai fertályok hóstátjaiban sokan a magyar nációhoz tartoztak, a század második felében pedig választott papjuk hitét követve unitáriusok lettek. (Kiss 2005: 69.) A hóstátiak származásával kapcsolatban Pozsony Ferenc is jelzi a hídelvi hóstátiak szász eredetét (Pozsony 1998: 21).

Az elmúlt századok viharai (a háborúk, a törökök rabló hadjáratai, a törökökkel együttműködő tatár csapatok betörései) számtalanszor menekülésre kényszerítették a védtelen falvak lakóit. A hóstátiak ősei a 16–17. században gyakran dúló háborúk elől menekültek Kolozsvár védelmébe, vonzotta őket a „kincses” város, ahol terményeiket eladhatták és munkájukra is szükség volt, sőt még a polgárjogot is elnyerhették. Erdély legkülönbözőbb tájairól verődtek össze székelyek, kalotaszegiek, szilágyságiak, Szamos menti és mezőségi magyarok is.

Az idők folyamán a hóstátok összetétele megváltozott, a városfalakon kívül élő hóstátiak már kálvinista magyarok voltak, saját közösségi szervezéssel, mind egyházi, mind társadalmi vonatkozásban, gazdálkodásukban pedig teret nyert a kertgazdálkodás (Kiss A. 2005: 69). K. Kovács László szerint: „A Hóstát lakossága nem egy régi magból, a századok folyamán önmagában kifejlődött társadalom, hanem az idők teltevel folyton-folyvást keveredett, egyre ötvöződött, ma is dinamikusan alakuló népesség.” (Kovács L. 1944: 5.) A speciális életforma átöröklődött, és az újonnan jöttöket is átalakította jellegzetes hóstátiakká.

Foglalkozásszerkezet

A kolozsvári hóstátiak megélhetésének alapja az elmúlt századokban nem az ipar és a kereskedelem, hanem elsősorban a mezőgazdaság, állattenyésztés, fuvarozás és a piacozás volt. A hóstáti földészek közössége a város mezőgazdasági termékszükség-

letének jelentős hányadát, tej- és zöldségszükségletének pedig döntő többségét biztosította.

A foglalkozási szerkezetben különbség volt az asszony és a férfi feladatai között. Az asszonyok a téli estéket régebben nagyrészt tollfosztással, törökbúzafejtéssel és varrással töltötték. Rendszerint saját ruháikat és a férfiak ruhaneműit is maguk varrták. Nem volt varrottas és szőttes ruhájuk, az anyagokat pedig belvárosi üzletekből vásárolták. A asszonyok főleg a háztartással foglalkoztak, ők végezték a könnyebb munkákat: melegágykészítés, káposzta- és krumpliültetés, kapálás, veteményezés. A piacon általában az asszonyok értékesítették a termékeket, fejükön szállították a zöldségekkel teli kosarakat. A férfiak feladatköréhez a nehezebb munkák tartoztak: mezei munka (szántás, vetés), állatok ellátása, fuvarozás. Az állattartás mellékfoglalkozásként jelentkezett: tehenet, lovat, tyúkokat tartottak, a tejet pedig a piacon értékesítették, a zöldség mellett. (Németh 1987: 222.)

Legfontosabb hagyományos gazdasági eszközkészletükhöz tartozott az eke, borona, kasza, sarló, ásó, kapa, csép, szekér (rakacás, lajtorjás, féderes, targonca, taji-ga, kicsi kézi szekér), ostor, szórólapát, rosta, seprű, villa, gereblye.

A földmegtüvelési rendszerek közül a 20. század elején az ugarrendszert és a vetésforgót alkalmazták. A hármas határ felosztásával földjeik egy részét ugaron hagyták, ide terelték a teheneket legelni. A pihentetés és trágyázás fokozta a föld termékenységet, ezt segítette elő a kettős vetésforgó is (ahol egyik évben búza volt, a másikon kukoricát vetettek, így biztosították a termés bőségét). A föld trágyázott, mélyen szántott és ásott volt. A hóstáti gazdálkodás jellegzetességéhez tartozott a melegágy készítése, mely két részből állt: a tok (deszkából készült fakeret) és a földelés (trágyázott föld), minderre üveget helyeztek. A növényápoláshoz tartozott a ritkítás, ehhez rendszerint hagymakapát használtak.

A legfontosabb hóstáti termékek közé tartoznak: kétfajta fejes hagyma, káposzta, paradicsom, paprika (kicsi, hegyes, csípős), saláta (puja, kőfej), retek (piros retek, fehér retek, sörretek), borsó (cukorborsó, takarmányborsó), paszuly (gyalog, karós), cukormurok.

A hóstátiak hagyományőrzők voltak, de ez nem jelentette azt, hogy gazdálkodási módszereiken nem változtattak volna. A hóstáti gazdák árutermelésre és polgárosodásra képesek voltak. Bár a kiscsopárd-társadalom hagyományőrző volt, a szaporodó népesség a gazdálkodás módjában és az életmódban szükségszerűen változásokat is előidézett. Növelték a megművelt területeket, rátértek a váltógazdaság valamilyen formájára. Az eszközváltás a kiegyezés korában történt: a régi típusú faekék helyett javított vagy egészen modern ekék, a sarlós aratás helyett a kaszás, sőt helyenként a gépi aratás terjedt el, a polgárosodás hatására pedig a lakóházak nagyobbak lettek, és egyre több épületet építettek téglából és kőből az addigi szalma- és zsúpfedél helyett. (Egyed 2004: 102.)

A gyors ütemben növekvő városi lakosság igényeit csak úgy tudták kielégíteni, ha olyan állatfajtaikat tenyésztettek, amelyeknek nagyobb volt a hús- és tejhozama, a zöldségtermelést pedig századunk első évtizedeiben a külterjes gazdálkodásról a belterjesre való áttéréssel növelték (Gaal 1995: 143). Elsősorban bolgárkertészek

hatására tértek át az öntözéses zöldségtermesztésre, átvették a modern kertgazdálkodás módszereit, 1-2 éves időtartamú tanfolyamokat szerveztek, amelyek során gyümölcs- és zöldségtermesztésben jártas szakembereket képeztek ki. A hóstátiak parasztpolgároknak tekinthetők, mivel gazdasági mentalitásukat a kockázatvállalás jellemzi. A parasztpolgárság kapitalista típusú gazdálkodást folytat, megkülönböztető jegyük inkább a termelés módja. A kemizáció, a gépesítés, az agronómiai tudás, melyet gyakran könyvekből tanulnak, olvasnak, a modernizáció részeként jelennek meg, és alapvetően meghatározzák a gazdálkodáshoz való viszonyulásukat. Piacra termeltek, és bizonyos, részben általuk kifejlesztett, részben pedig átvett fejlettebb technikai eljárásokat is alkalmaztak. (Egyed 2004: 208.) A hóstátiak a tulajdonukban levő földmennyiség és létszámuk alapján is Kolozsvár földművesrétegének meghatározó részét képezték, a középbirtokosi rétegbe tartoztak, nem alakult ki a közösségen belül igazán nagybirtokosnak tekinthető réteg. Ez azzal magyarázható, hogy az öröklésmód újra meg újra megosztotta a családi birtokokat. (Pillich-Vetési–Vincze 1984: 71.)

Intézményrendszer

A hóstáti közösség önmagukat (a polgári mesterségek mintájára) *földésznek* nevező tagjai a jellegzetes zöldségtermesztési és mezőgazdasági kultúrájukon kívül sajátos, szellemi életüknek keretet adó intézményrendszert alakítottak ki és működtettek: a Bethlen Gábor Földész Dalkört és a Kalandos Temetkezési Társulatot.

A hóstátiak kizárólag reformátusok voltak. Vallásos eredetű ősi szervezetük, mely eleinte az erkölcsi rend betartását is ellenőrizte, a kihágásokat büntette, az ellenségeskedőket kibékítette, a kalandos társulat volt. (Gaal 1995: 142.) A középkorban az év napjait a római (Julianus) naptár szerint határozták meg. A hónap első napját „Kalendae”-nek nevezték, a társulatot pedig Kalendae-testvéreknek, ennek alapján a köznép magyarul a tagokat kalandosoknak nevezte. (Kiss A. 1994: 88.) A középkorra a vallásos jellegű papi vagy világi közösségek elterjedtsége volt jellemző. A közösségek célja a közös hit ápolása, jótékonykodás volt, tagjait testvéri viszony fűzte egybe, ezért a *testvériség*, Bruderschaft elnevezést használták. A protestantizmus elterjedése következtében a katolikus jellegű kegyesség gyakorlása kimaradt a kalandos rendtartásokból. A középkori vallásos Bruderscahftok alapvető céljai közül a társak tisztességes eltemetését tartották meg. (Kiss A. 1994: 87.) Tagja lehetett minden feddhetetlen előéletű férfi vagy nő, korra és vallásra való tekintet nélkül, aki az együletet anyagilag támogatta. Az elnökség (1 elnök, 1 alelnök, 1 előadó, 2 dékán, 1 jegyzőkönyvvezető, 2 jegyző, pénztáros) tagjain kívül még 12 tagból, illetve 6 sírásóból állt. (Diószegi 2002: 256; a Kalandos Temetkezési Társulat alapszabályai.)

A város különböző hóstátjaiban lakó közösségek mindenütt saját kalandossal rendelkeztek. A kalandos társaságoknak a temetkezést és a temetői rendtartást illetőleg önrendelkezési joguk volt. Ezt a jogot Kolozsvár városa is elismerte, és az el-

múlt századok folyamán ismételtelen meg is erősítette. Az önrendelkezés abban állt, hogy a kalandos társaságok maguk jelölték ki az egyes családok sírhelyeit vagy a magányosok nyugvóhelyét. A sírok rendben tartása is a kalandos feladata volt, az egyesület által használt temetőrészen. A temetőben való intézkedés joga a kalandos dékánját illette, aki kijelölte az illető kalandos ifjabb tagjait, azokat, kiken a sírásás soron volt. (Kovács L. 1944: 318–320.) A kalandos társulatnak külön temetkezőhelye volt, az egyik a Házsongárdi temető északkeleti részében helyezkedett el. Paul Fleischer 1587. február 22-én a főleg szász lakosságú hídelvi hóstátban működő kalandos testvériségnek adományozott egy temetőhelyet a Kismezőben, amit a kolozsváriak azóta is „Kalandos temetőnek” neveznek (Pozsony 1998: 22).

A hóstátiak temetkezésével kapcsolatban ki szeretném hangsúlyozni, hogy ők mindig arra törekedtek, hogy a családhoz tartozókat egy helyre temessék. A sírban szigorúan megszabott helye volt kor, rang és nem szerint az egyes halottaknak. A családi életben is megvolt az apa vezető és központi szerepe, a családfőhöz a családtagok viszonya nem lehetett más, mint amit az a rangsorolás őrzött meg. A sír, illetve a családi temetkezőhely legelőkelőbb része a sírfenek volt. Oda temették a család fejét, az apát. Mellette jobbról vagy balról helyezték el a feleséget. (Kovács L. 1944: 351–352.) A sírokon a búzakaralászt és a szőlőfürtöt tartó kéz jellegzetes hóstáti jelvény, a kalandos társaságok pecsétjében is ezek szerepelnek. A temetőbe menő halottas menet rendszerint a következő módon sorakozott fel: legelől ment a kalandos énekkar, utánuk pedig a kalandos társaság vezetői a pappal, továbbá a kalandos társaság *temetőjáró tagjai* az egylet fekete halotti zászlójával, és csak ezután következett a halott, aki után a közvetlen hozzátartozók és rokonok sorakoztak. A halottas menet másként alakult akkor, ha fiatal legényt vagy lányt temettek. Az egyik legfontosabb különbség az volt, hogy ebben az esetben tíz koszorús párt állítottak össze. Ezek a halott barátai, illetve a leány barátnői köréből kerültek ki. (Kovács L. 1944: 251.)

A temetkezési társulat mellett a hóstáti közösség intézményrendszeréhez szorosan kapcsolódik a Bethlen Gábor Földész Dalkör, mely 1886 tavaszán alakult. 1928-ban kapta díszzászlóját, és ugyanebben az évben történt a dalkör felszentelése is. Különböző ünnepségeket rendeztek minden évtizedben, amelyeken fontos egyházi meghívottak is részt vettek. Ilyen alkalmakkor rendszerint csoportképet készítettek és díszoklevelet osztottak. (Diószegi 2002: 250.) A dalkör első alapszabályában megfogalmazták az énekkar célját, a tagok kötelességeit, az elnök és a rendezők hatáskörét:

1. Az egylet címe: Külmagyar és Külközép utcai ev. Ref. Egyházi énekkar.
2. Az énekkar célja: a halotti és egyházi énekek szorgalmas tanulása által a helyes és szabatos éneklést a maga körében felvirágoztatni, temetéseken és a templomban az isteni tiszteletet emelni.
3. Az énekkar áll rendes működő tagokból és a tisztviselőkből. Rendes működő tagok olyan önálló földműves polgárok, akár tartoznak valamely kalandos társasághoz, akár nem, kik feddhetetlen életűek és életük 15. évét betöltötték.
4. Az énekkar tisztviselői a két elnök, a fő- és alkarvezér, a pénztárnok, jegyző és két rendező, ezek képezik egyszersmind az énekkar igazgatóválasztmányát az

évenként megválasztandó 16 választmányi taggal (8 a Külmagyar, 8 a Külközép utcából). Az elnökök és rendezők mindig a Külmagyar és Külközép utcai két kalandos társaság apáiból s jegyzőiből választatnak.

5. A tagok jogai és kötelességei: Minden rendes tag az évenként egyszer tartandó közgyűlésen tanácskozási és szavazati joggal bír, s az évenként begyűlt temetési összegből működéséhez mérten arányosan osztozik. Ebből kifolyólag minden tag köteles a rendes gyakorlati órákon, valamint a temetések alkalmával pontosan megjelenni, s a rendes tagnak vagy nejeének, 6–15 éves koráig fiának vagy fitestvéreének, ugyanez időtől fogva leányának vagy leánytestvéreének férjhezmeneteléig, apjának vagy anyjának végtisztességtételén díj nélkül közreműködni. A rendes tag kilépésével vagy elhalálózásával a kötelezettségekkel együtt a jogok is megszűnnek.

6. Az énekkar minden év végén egy rendes közgyűlést tart, mely alkalommal megválasztja a tisztviselőket s az igazgatóválasztmányt, intézi az év folyamán begyűlt temetési díjösszeg arányos kiosztását, s felülvizsgálja az igazgatóválasztmány évi működését. Tisztviselőinek, valamint a 16 választmányi tagnak megválasztása egyhangúan közfelkiáltással vagy titkos szavazás útján egy évre történik. A főkarvezér, ki az egyház kántora is egyszersmind, választás alá nem esik, azért az őtet megillető temetési díj még abban az énekkar működő tagjaival szemben is illeti, kivéve a szabályszerű bizonyítvánnyal ellátott szegényeket, kiknek eltemetéséről az énekkar a maga részéről is gondoskodik.

7. Az énekkar legalább 2 forintnyi csekély tiszteletdíj előleges letétele mellett nem tagnak is kimegyen és a temetésen működik.

8. A választmány hatásköre: Minden két hónapban gyűlést tart, de szükség esetén az elnök időközben is hívhat össze választmányi gyűlést. A választmány vezeti az énekkar folyó ügyeit, megállapítja működése ügyrendjét, ellenőrzi a pénztár kezelését, s egyéb felmerülhető ügyekben határoz. A választmány határozatképes, ha az elnökön és jegyzőn kívül még három választmányi tag jelen van.

9. A tisztviselők hivatalukat díj nélkül viselik.

10. Ha az énekkar megszűnnék, vagy bizonytalan nagyobb időtartamra működését félbeszakítaná, a testület vagyonkája a kebli egyháztanácsra bízatik mindaddig, míg az föléled, s működését intézheti.¹⁰

A dalkör templomi, illetve világi alkalmakon is szerepelt. Például 1887-ben Ferenc József kolozsvári látogatása tiszteletére a lövöldében rendezett népünnepélyen az énekkar is helyet foglalt. (Sipos 2006: 12.) 1902-ben a Mátyás-szobor felavatásán is részt vettek: „Az 1902 év igen nevezetes év volt énekkarunk történetében. Több alkalommal működött ez évben is énekkarunk, templomban, de más hazafias ünnepélyeken is jelentékeny részt vett, amiről jegyzőkönyveink tanúskodnak. De legkivált ez év volt. 12-én a Mátyás király lovas szobra leleplezésénél történt működéseivel maradandó hírt, dicsőséget szerzett az énekkar magának.”¹¹

10 II. Választmányi jegyzőkönyv 1900–1930 (1–2. képek).

11 II. Választmányi jegyzőkönyv 1900–1930.

Az impériumváltás után a dalkör az időkhöz alkalmazkodva főleg templomi ünnepélyeken és istentiszteleteken vett részt. 1926 februárjában, a jubileumi ünnepségek után, a Honvéd utcaiak Bocskai nevét fölvevő új kórust alapítottak, így ebben az évben három dalkör létezett (3. kép). 1934-ben a Bethlen Gábor dalkör is részt vett a *Hóstáti lakodalom* bemutatásában. A három férfikar énekszámai nyitották meg az előadást. (Sipos 2006: 16.) A *Keleti Ujság* cikket közölt erről az eseményről: „Szép magyar nép a Hóstát földész népe. Ennek a városnak maradandó büszkesége. Eltanulja a városi haladásból azt, amire a fejlődéshez szüksége van, de kilöki magából, távol tartja magától azt, ami elsorvasztaná, leronthatná. Ennek a csinos, ízléses viseletű hóstáti népnek a lakodalmas menete most felvonul a Magyar Színház színpadára.” (*Keleti Ujság* 1934.) (4. kép) 1933-ban az énekkar belépett a Romániai Magyar Dalszövetségbe, a versenyeken való részvételről a Magyar Dal újság számaiban lehetett olvasni: „Jó hanganyagú kar s kellő készültséggel állott pódiumra.” (*Magyar Dal* 1935: 14.) (5. képek)

1940 őszen Észak-Erdély visszacsatolása fontos esemény volt a kolozsvári magyar lakosság életében, éppen ezért Horthy Miklós kormányzó ünnepélyes bevonulása alkalmával a földész dalkör is megjelent a Főtéren a díszzászlóval, ünnepi viseletbe öltözött lányok és legények kíséretében (Sipos 2006: 19). 1944. október 11-e, az orosz csapatok bevonulása nagy veszteséget jelentett a dalárdának, hiszen ebben az időszakban tűntek el az énekkar serlegei, a zászlók viszont megmaradtak. 1945 az újrakezdés időszaka volt, templomi alkalmakon vettek részt, és emellett a Gazdasági Egylet műsoros táncmulatságait gazdagították fellépésekkel. (Sipos 2006: 20.)

Lakáskultúra, táplálkozás

A hagyományos hóstáti porta jellegzetességéhez tartozott a tág udvar, mivel a ház mellett a gazdasági épületekre is jelentős hangsúlyt fektettek (6. kép). A lakóház csak két részből állt: az *első házból*, melyet ünnepélyes alkalmakkor használtak, és a *kis házból*, ahol a mindennapi tevékenységeket végezték. Minden háznak volt tornáca deszkakerítéssel körülvéve, és általános szokás volt a házak zöld színre festése (7–8. képek). Az utcára két ablak, az udvarra pedig egy nyílt. Az udvaron a lakóházon és a gazdasági épületeken kívül fontos szerepet tulajdonítottak a nyári konyhának, melyet *nyári főzőháznak* neveztek (9. kép). Nagyon régen fából készült, szalmafedeles házaik voltak, a kapu pedig magas deszkából készült és kétfelől nyílt. A hagyomány szerint a ház kapuján feltüntették a gazda és felesége nevét, illetve a ház építésének évét (10–14. képek).

A lakásberendezés egyszerű volt. Általában a két ablak között helyezkedett el az asztal. Barnára festett ládában tartották a ruhákat. A ház két oldalán 2 ágyat helyeztek, az egyik párnákkal volt díszítve és színes takaróval leterítve. Az ágyak előtt 1-1 hosszú festett karszék volt. További tárgyak: festett fogas (erre kancsókat akasztottak, virágos porcelántányérok), almárium. A falra világi és szentképeket tettek.

A tárgyi világ fontos részét képezték a konyhaeszközök: fazék, *lábás*, villa, *kalány*, virágos porcelántányér, lapító, dagasztó, szappanyozóteknő. (Németh 1987: 221.)

Jellegzetes táplálkozási kultúrát alakítottak ki, reggelire kenyeret, tejet, szalonnát, kávé, ebédre főzeléket, *kaszáslét*, vacsorára pedig szokás szerint puliszkát fogyasztottak. A vasárnapi ételek különböztek a hétköznap elfogyasztott ételektől. Vasárnap rendszerint tyúkhúslevest ettek hosszúlaskával, feleki rétest, palacsintát vagy kürtőskalácsot. A mezőn a megterhelő fizikai munka miatt rendszerint szalonnát, kenyeret fogyasztottak, a napszámosoknak pedig zsíros *reszelt tésztát* készítettek. (Németh 1987: 221.)

Családszerkezet

A családban a vezető szerep az apáé volt. Az asszony *én uramnak* szólította férjét. Az após *apámuram*, anyós *anyámasszony*, a nagypapa a gyerekeknek *babó*, illetve a nagyanya *nanó*. (Németh 1987: 221.)

Egy családon belül általában 4 gyereket vállaltak, akik a szülőknek *cselédjei* voltak. A hagyományos paraszti társadalom értékeit képviselő család nevelési céljaihoz hasonlóan nem a gyerekek egyéni képességeire, hanem a munkavégzésre fektették a hangsúlyt. A gyerekek képzése elsősorban családi körben zajlott, az iskola nevelő szerepe minimális volt, hiszen a szülők tudatosan a munkára nevelték és a hagyományos gazdálkodásra készítették gyerekeiket.

A házasságkötésre a körzeti endogámia volt jellemző, ami a gazdálkodás fenntartásának egyik fontos eszköze. Emellett ugyanazon társadalmi és vagyoni szint endogámiája is lényeges szempont volt. (Pillich–Vetési–Vincze 1984: 96.)

A családon belül jellegzetes névadási szokást alakítottak ki. A keresztnév használatánál meg kell említenünk a családi hagyományozódás jelenségét, rendszerint az adott család, ág alapítójának neve öröklődött nemzedékeken keresztül. A családnevek jelentős része valamely körzetre sajátosan jellemző volt. A nevek közül 16 (Adorján, Angyal, Barabás, Dénes, Fogarasi, Gyulai, Hancz, Józsa, Kalló, Kömöcsi, Mezei, Molnár, Pál, Török, Vári, Vígh) a Hídelvére; 14 (Bagaméri, Basa, Dancs, Kálmán, Kedves, Kerekes, Kocsis, Kujbusz, Lengyel, Magyarai, Orosz, Szenes, Tövis, Zsejki) a Kétvízközre; 17 (Albert, Bertalan, Boldizsár, Borbély, Butyka, Dezső, Furu, Füzi, Hatházi, Karsai, Kászoni, Kiss, Nagy, Rácz, Szalma, Tárkányi) a Külmagyar utcai körzetre; 24 (Airizer, Amburus, Bandár, Berkí, Csiki, Deák, Diószegi, Gáspár, Gombos, Hunyadi, Incze, Katona, Kelemen, Kilin, Kovács, Kömös, Kőszegi, Kun, Lukács, Porkoláb, Szász, Tóth, Toroczkaik) pedig a Külközép utcai körzetre volt jellemző. (Pillich–Vetési–Vincze 1984: 83.)

Viselet

A hóstáti öltözet nem volt mentes soha az iparos-kereskedő polgárság viseletének különböző hatásaitól, mégis sajátosan földművesviselet maradt, mivel az öltözet alkotói és viselői is évezredek át megtartották őstermelői foglalkozásukat (Kós

1972: 204). Jellegzetes viseletükkel a kolozsvári piacokon hitelesítették termékeiket, azok minőségét.

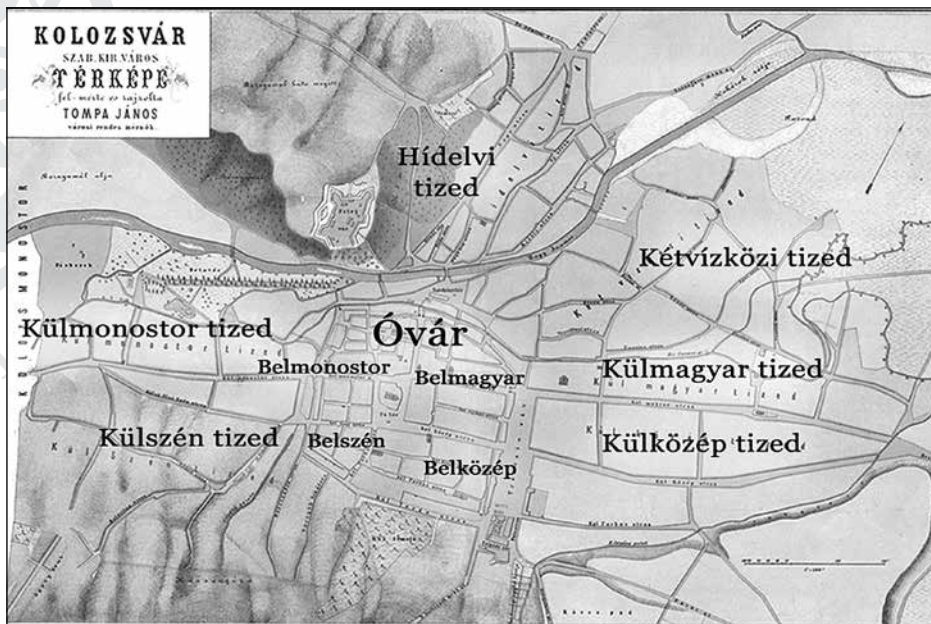
A régi kolozsvári földművesek öltözéke nagyjából megegyezett a többi erdélyi város magyar földészeinek és a kisebb mezővárosok lakosságának öltözetével. „Egy 100 év előtti hóstáti sírkövön ugyanazt a ráncos bő gatyát, azt a kétsoros gombolású, hajtókás, rövid derekú ujjast, bő torkú csizmát és pörgekalapot látjuk, mint a korabeli tordai, enyedi, dési, zilahi földműves „polgárok”-nál vagy más vidéki mezővárosok és „nemes falvak” lakosságánál. A kolozsvári földész férfi hagyományos viselete: lobogós ujjú, gallértalan ing, nyáron ráncos bő gatyá, máskor meg szürke vagy kék ellenzős, zsinórozott díszítésű harisnya, rézpitykés mellény, melyre télen kék ujjast, a házas férfiak pedig fehér szűrt is vettek. A harisnyára fekete csizmát húztak. Fejükre keskeny, feltúrt karimájú fekete szőrkalapot tettek. Az inghez ünnepeken rendszerint piros, illetve – idősek és temetéskor – fekete *csokornyakravalót* kötöttek, munkába pedig a nadrág védelmére *surcot* vettek.” Ez átalakult az 1848-as középosztálynál divatozó fekete, zsinóros magyar viselet hatására. Elterjedtté vált a kézelős és galléros ing, a fekete mellény hegyesre metszett csontgombokkal, a zsinóros és vitézkötéses fekete harisnya, keményszárú csizma. A századfordulón a zsinórok elkeskenyednek, „kiment divatból” a mellény hímzése, a csizma bőrből fonott szegést és gombot kapott, a kalap puhább lett, a csokornyakkendő pedig formasággá vált. Az első világháború után meghonosodott a prémes gallérú fekete kabát és elhagyták a fekete szűrt is. Elmaradt akkor a zsinóros mellény és ujjasféle, de továbbra is priccses nadrágot és kétsoros gombolású kiskabátot viseltek” (Kós 1972: 205).

A női öltözet a férfiakénál erőteljesebben vette fel a nyugati eredetű polgári öltözet egyes vonásait. „Az idősebb asszonyok egyszerre több szürkés vagy barnás, bő ráncú és aránylag rövid szoknyát viseltek. Nyáron a legfelső szoknya mindig kartonfersing volt. Felsőtestüket hasonló színű, testhez álló ujjas fedte. A lányok és menyecskék fersinge és ujjasa világosabb színű volt. A lányok hajukat egy fonatba viselték, és hosszú piros szalaggal kötötték meg. Lábukon felül piros borszegésű, oldalt varrott, magas sarkú csizmát viseltek. A nyári mezei és kerti munkát mezítláb végezték. Az anyagokat üzletből vették, házilag szőtt és hímzett ruhájuk nem volt, a felsőruhákat is mind erre specializált hóstáti szabók, varróasszonyok, szűcsök és csizmadiák készítették. Ruháikat gyári anyagokból állították elő; a hagyományos csizma helyét viszonylag korán átvette a bőrszandál és a teniszcipő.” (Kós 1972: 207.) Az 1960-as évektől kezdődően elterjedtté vált a *kivetkőzés* szokása, a hagyományos viseletet felcserélték polgári ruhadarabokkal és öltözködési szokásokkal.

A Hóstát a gazdasági-társadalmi változások tükrében

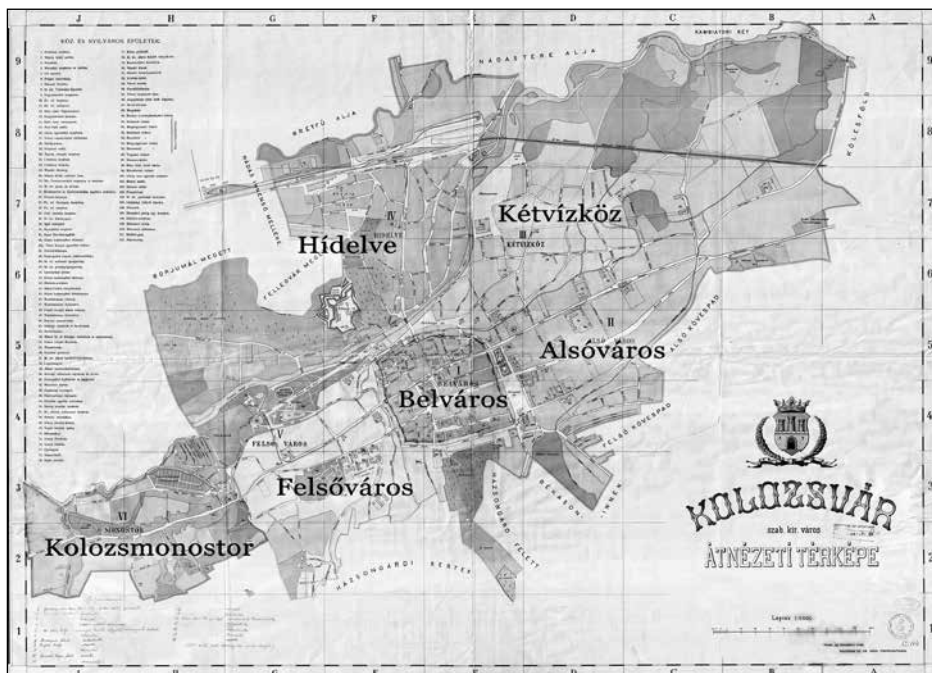
A hóstátiaknak sikerült sajátos intézményrendszerüket, szokásaikat, gazdálkodás-módjukat a várostól elkülönülten megtartaniuk, mégis néhány tényező életmódjuk megváltoztatására kényszerítette őket: a századfordulótól a gyors ipari fejlődés, urbanizáció (a szállításban bekövetkezett változások), majd a kollektivizálás, bontások és rendszerváltás.

A szállítás, amelynek szerkezetében gyökeres változást hozott az 1870-ben felavatott vasút, a kereskedelem, a hitelintézetek, a közigazgatás területén tevékenykedők jelentős változást hoztak a lakosság életében, annak növekedésében. A polgári korban Kolozsvár iskolavárossá alakult, a fiatalok Erdély több részéből jöttek ide tanulni. A gazdasági-társadalmi szerkezetben bekövetkezett változások átalakították a város hagyományos közigazgatását. Az 1870-es évek végéig a város területe 11 tizedre oszlott: Óvár, Belmonostor, Belszén, Belközép, Belmagyar, Külmagyar, Külközép, Külmonostor, Külszén, Kétvízköz, Hídelve (Pillich–Vetési–Vincze 1984: 57). (2. térkép)

2. térkép. Kolozsvár, 1870. A 11 tized

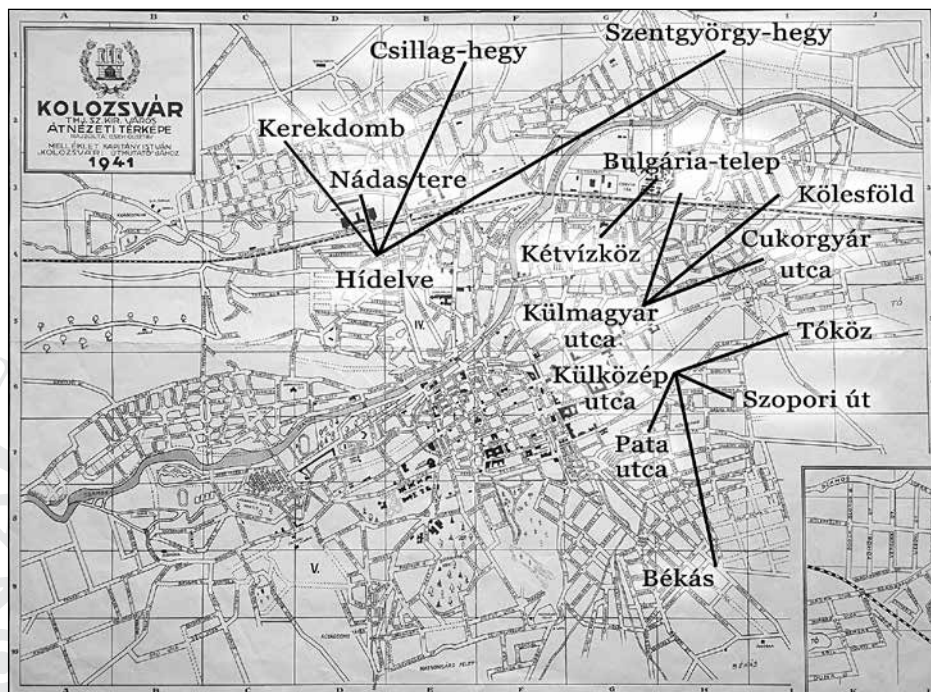
Az 1872-ben kidolgozott városi szabályrendelet alapján lépést tettek a tizedek végső felbomlása és egyben a város közigazgatásának központosítása felé. Tisztikarát, a tizedkapitányt, tizedjegyzőt és a két tizedszolgát eddig a tizedközösség választotta, ezután már a városi bizottság tette. Ezek után a hóstáti gazda már nehe-

3. térkép. Kolozsvár, 1900. A hat kerület

zebben kapott tizedkapitányi vagy jegyzői megbízatást. Végképp törölték a hivatalos használatból a „tized” fogalmát, melyet a „kerület” szóval helyettesítettek. Az öt kerület: Belváros, Külmagyar és Külközép (Alsóváros), Kétvízköz, Hídelve, Külmonostor és Külszén (Felsőváros), és 1895-ben csatlakozik Kolozsmonostor hatodik kerületként. (3. térkép)

1880-tól a város gyors ipari fejlődésnek indult, mely a századforduló után még erőteljesebbé vált. Az egyre növekvő „belvárosban” rendeletek szabályozták az állattartást és az állatokkal való közlekedést, bizonyos körzetekben pedig végképp betiltották ezeket. A különböző korlátozó jellegű rendeletek, a területi szóródás fokozatosan csökkentette a városban a mezőgazdasági tevékenység lehetőségét és életterét. Így megkezdődött a zárt utcaközösségekben élő hóstáti családok területi szóródása, ami a körzeti mikroközösségek, szomszédsági kapcsolatok fokozatos bomlását jelentette. A hat külső kerület betelepítésében nem mindenik vett részt egyformán, a belső körzeteknek sajátos szóródási irányuk alakult ki. (Pillich–Vetési–Vincze 1984: 87.) A Hídelvéről a Kerekdomb, Nádas tere, Szőlő-, Csillag- és Szent György-hegy felé. A Külmagyar utcai hóstátokból a Bulgária-telepen és a Cukorgyár utca környékén át a Kölesföld irányába. A Külközép utcából a Pata utca, Békás, Szopori út, valamint a Tóköz irányába. A Kétvízköziek a Bulgária-telep felé költöztek. (4. térkép)

4. térkép. Kolozsvár, 1940. A hóstáti családok területi szóródása

A kollektivizálás is nagymértékben hozzájárult a gazdálkodás visszaszorulásához. Romániában a kollektivizálás 1949 márciusában kezdődött és 1962 áprilisában fejeződött be, ami azt jelentette, hogy a falusi lakosság, a mezőgazdasági termelők több mint 90%-a kollektivistává lett (Gagy 2009: 118). A kollektivizálás tizenhárom éves folyamatát a javak elvonása, a csere, az elosztás és fogyasztás szabályozása (beszolgáltatás, kvótarendszer) támogatta (Gagy 2009: 117). Megváltoztatta a vagyonszerkezetet, a társadalmi, a jövedelemszerkezetre épülő hierarchiát, és szétverte a közösségek morális egységét. Felerősödött a helyüket keresők elmozdulása, akik nem értettek egyet a folyamattal, elvándoroltak, és más országokban keresték a jobb megélhetés lehetőségét. (Gagy 2009: 123.) Ebben az időszakban a hóstátiak már nem művelhették saját földjeiket, a gazdasági eszközeik nagy részét elveszítették, így csak háztáji gazdálkodással foglalkozhattak. Emiatt két választási lehetőségük maradt: dolgozni a kollektívben, vagy az életmód megváltoztatása és az ipari foglalkozásra való áttérés. Az utóbbi lehetőséget főleg a középgeneráció választotta. A férfiak többsége már valamilyen ipari állásban helyezkedett el, és csupán szabadidejükben végeztek földsz munkát. A fiatalabb generáció már a továbbtanulásra fektette a hangsúlyt, és többségük a tömbházéletet, a jellegzetes városi életformát választotta.

Nemcsak a sajátos magyar közösség életrendjét, de annak társadalmi életét is igyekezett gyökeresen átalakítani a kommunista hatalom. Nem nézték jó szemmel,

hogy a hóstátiak körében fontos közösségszervező szerepet betöltő dalkör az egyház keretein belül működik, ezért felkérték az énekkar vezetőségét, hogy a Testvériség kollektív keretében alakítson egy dalárdát. Ez 1963-ban létre is jött. (Sipos 2006: 22.)

A kollektivizáláson kívül egy másik fontos, Kolozsvárt és ezen belül főleg a Hóstátot érintő történelmi esemény az 1979 után bekövetkezett bontások, melyek a szocialista tömbházépítési program részét képezték. Románia számos más városában is történt hasonló folyamat, viszont a kolozsvári hóstátiak esetében az általuk leg-sűrűbben lakott utcák, körzetek lebontásával és ezek lakónegyedekkel való helyettesítésével megszűnt létezni egy kompakt magyar, sajátos közösség. Romániában a terület- és településrendezési tevékenységek egyidősek a szocialista rendszerrel: 1948-ban születtek meg az első városrendezési tervek, 1949-ben már beindult a kisebb közigazgatási egységek területrendezése, 1960-tól pedig már a falvak fejlesztése is részét képezi a hatalom célkitűzéseinek. A szocialista politikai állapot jobb megismerése érdekében tulajdonképpen különbséget kell tennünk két korszak között. Romániában a szocializmus ideje alatt, 1945 és 1965 között volt a Gheorghiu-Dej-korszak, amelyre főleg az iparosítás és urbanizáció volt jellemző. A második korszakban, 1965 és 1989 között Nicolae Ceaușescu volt az ország leg-főbb irányítója. (Gagyí 2009: 60.) A Ceaușescu-diktatúrát a falu-város különbség eltűnésének politikája jellemezte, a városi lakosság növekedése volt a fejlődés és a haladás legfontosabb mutatója (Gagyí 2009: 147). A területfejlesztési programot 1967-ben fogadták el, a dokumentum címe: RKP¹² KB 1967. A későbbi szisztematizálási törvényként ismert alapelvek már itt felfedezhetőek (Gagyí 2004: 137). A Román Kommunista Párt 1972 júliusában tartott értekezletén Nicolae Ceaușescu pártfőtitkár bemutatta a területrendezéssel kapcsolatos tervzetét, melynek célja elsősorban a települések koncentrációja és beépítettségének növelése volt. A román pártvezetés a falu-város egymással „összhangban” való fejlődése révén tulajdonképpen a nemzet társadalmi, gazdasági, etnikai homogenizálását akarta megvalósítani. Az urbanizálás ideológiájához tartozott a falurombolás, ami a falusi családok városi tömbháznegyedekbe való beszáfolását eredményezte.

A szocialista iparosítás és urbanizáció tömbházépítési programja Kolozsváron a hóstáti közösség földművelési lehetőségeinek megszűnéséhez vezetett, hiszen földterületeiket államosították, kertjeikbe pedig panelek épültek. A Bethlen dalkör elnöke, Butyka József 1978-ban ezt írta: „Sajnos, de való, Kolozsvár földészei, a hóstátiak az új építkezések következtében eltűnnek, szétszóródnak, kénytelenek egyesek szakmát változtatni, mert az új körülmények között a régit nem folytathatják. De a szívünk egy marad, templomunk, imaházaink iránti ragaszkodásunk is, tudván azt, hogy ez az egyedüli hely, ahol anyanyelvünket tisztán és elegyítetlenül hallhatjuk, és ahonnan az egész heti munka után sokszor testileg fáradtan is, de lelkiileg megpihelve térhetünk haza hajlékainkba.” Ebben az időszakban sok földész fiatal választott más pályát, így a dalárda alapszabályait is megváltoztatták, tagja le-

12 Román Kommunista Párt

het bármilyen: „földműves származású polgár, jelenlegi munkahelyére való tekintet nélkül” (Sipos 2006: 23).

A kommunista hatalom városrombolási örülete a sok évszázados őstermelői tapasztalattal, kultúrával, hagyománnyal rendelkező családok életét gyökeresen megváltoztatta, ugyanis a hóstáti porták helyébe tömbháznegyedeket építettek. A terület- és településrendezés, vagy más szóval „szisztematizálás” eredményeképpen először Kolozsvár környékének román lakosságát telepítették az új lakónegyedekbe, majd a távolabbi vidékek lakosaira is sor került. A lebontott házak, otthonok helyébe alternatívaként a román politikai rendszer csupán tömbházlakásokat nyújtott a hóstáti családoknak, ami nem jelentett megoldást a gazdálkodással foglalkozó családok számára. Ennek következtében az idősebb generáció, azok, akik folytatni akarták a gazdálkodó életformát, a városperemi körzetekben vásároltak kertes házat vagy béreltek ott kertet. Gyökeres változás ment végbe a gazdasági tevékenység szerkezte és színvonala szempontjából is.¹³ A hóstátiak a piaci igényekhez igazodtak, kénytelenek voltak áttérni a kapitalista mezőgazdasági termelésre. Megszilárdult a földtulajdon kapitalista struktúrája, a földterületeket felértékelték, a telekadók, ingatlanárak növekedtek, így lehetetlenné téve a hagyományos hóstáti gazdálkodás, életforma folytatását.

A szocialista rendszerre jellemző iparfejlesztés, városfejlesztés gyökeresen megváltoztatta Kolozsvár etnikai összetételét: 1966-ban a magyarság arányszáma 41,4%-ra, 1977-ben 32,8%-ra, 2002-ben pedig 19,0 %-ra csökkent. Ezzel ellentétben a román ajkú lakosság százalékaránya 1966-ban 56, 7% volt, ami 2002-ben 79,4% -ra nőtt (Varga E. 2007). Kolozsvár egyike volt az öt zárt várossá nyilvánított erdélyi városnak, ahova a letelepedést a magyar nemzetiség ellenében befolyásolták. A magyar lakosság 1977 és 1992 közötti csökkenése a megnyílt határok, elsősorban a Magyarországra irányuló kivándorlás következménye volt (Csetri 2005: 13).

A kolozsvári hóstáti közösség életformaváltását siettető tényezők: kollektivizálás (a földek elvesztése), a kompakt utcaközösségek, körzetek felszámolása (a történelmi hóstátokból való kikerülés), a foglalkozásszerkezet átalakulása. A területi szétszóródás (Kerekdomb, Irisz-telep, Bulgária-telep, Cukorgár környéke, Kölesföld, Tóköz) következtében egyrészt megszűntek a korábbi hagyományos utcaközösségek, de ezzel egy időben a szomszédsági kapcsolatok is rendre fellazultak. A névanyagban is csökkenés figyelhető meg. (Pillich 1980: 78.) A foglalkozásszerkezet is gyökeresen átalakult, megnőtt a gyári munkások aránya. Itt generációs különbségeket is észlelhetünk: a 60 éven felüliek még földészeknek tekinthetők, a középnemzedék esetében már két kategóriát lehet felállítani: azok, akik csak gyári munkát vállalnak, és azok, akik az ipari foglalkozás mellett még folytatják a gaz-

13 „Az a baj, kérem szépen, hogy az a szép portéka már inkább csak rajtunk kacag. Ha jól utánaszámolok, már csak egy van köztünk, aki 45 éves, aztán még van 3-4, aki 47-48, a többi mind öregebb, kérem. Nyugdíjas, benyomva a blokkba, kert nélkül, ló nélkül, szerszám nélkül. Csak üljön egész nap, és nézze a penészes falakat. Piacról veszi a zöldséget sok hóstáti, oda vagyunk kerülve. Fogy a kert, erősen fogy, és ahol még volna, a fiatal már onnan is mind gyárba szaladt (65 éves földész, 1979).” (Pillich 2005: 112.)

dálkodást. A fiatal generáció már inkább a feladást választotta, nem vállalták a ketős életformát.

A hóstáti közösség szervezeti keretei is megszűntek, pl. a dalárdába csak a még gazdálkodó öregek jártak, és néhányan a középgenerációból. A kultúrházat is elvesztették, amely a fiatalok számára addig lehetőséget nyújtott az együttléti alkalmak megszervezéséhez. Csökkent a közösség belső kohéziója, a közösséghez való tartozás érzése gyengült, ezt bizonyítják a párválasztásban bekövetkezett változások. Egyre többen kezdtek kiválni a közösségből, elmosódtak a határok, nemcsak a hóstáti körzetek között, hanem más városi rétegekkel szemben is, így kialakult egy ipari munkás és egy értelmiségi réteg is. A párválasztás tükrözi a csoport belső viszonyainak, a csoport és környezete viszonyának alakulását. A belső kohézió jele volt a körzetenkénti endogámia. Rendszerint ha egy legény más körzeti lánynak próbált udvarolni, könnyen kicsúfolták a leány körzetének legényei. A közösség összetartásának lazulását jelentették a vegyes házasságok is. (Gaal 1995: 144.)

Újabb fordulópontra a hóstátiak életében a rendszerváltás után következett. Földjeik csupán bizonyos részének (a nem beépített telkek) visszaszolgáltatása következtében három lehetőség közül választhattak: eladás, bérlet, magántulajdonként való hasznosítás. Hamarosan megjelentek a befektetők, felvásárlók, viszonteladók, a szántók és zöldségesek helyén az „újgazdag” réteg házai épültek. Ilyen körülmények között felgyorsult a gazdálkodó életforma feladása. Egyrészt, akik eladták földjeiket, különféle vállalkozásokba fektették pénzüket vagy külföldre költöztek, másrészt viszont voltak, akik családi összefogásban visszatértek a régi zöldségtermesztő, piacozó életformához.

Hóstátiak a piacon 2012-ben

A hóstátiak várossal való kapcsolatának legfontosabb formája elsősorban a piac volt, ahol termékeiket rendszerint kosarakban értékesítették: *Régen nem kellett az asztalokért fizetni, mert kosarakba árultunk, olyan szép is volt. A mezőre mindig zöld kosarat vittünk fehér csikkal, a piacra fehér kosárba vittük, és piros csík volt, és minden kosárra rá volt írva a név, a családnév, például én Zágoni István-né vagyok, egy Z betű és egy I betű volt, úgyhogy nem tudtuk elvenni a más kosarát (Zágoni Szabó Julianna).* Azok a családok, amelyek napjainkban is folytatják a hagyományos hóstáti gazdálkodást, és megélhetésük alapját elsősorban a piacozás jelenti, további nehézségekbe ütköznek: a kolozsvári Széchenyi téri piacon felszámolták az asztalokat, helyükre pedig a városháza parkolóval és fűtéssel ellátott csarnokot épített. A piaccsarnokot és a parkolóházat bérlet és üzemeltető társaság 2008-ban nyitotta meg a korszerű épületet. Mindezek következtében megnőtt az asztalok bérleti díja és a kereskedők száma is a piacon. A termelők két lehetőség közül választhattak: maradtak a csarnokban, vagy elköltöztek a Györgyfalvi, Grigorescu, Monostor vagy Mărăști negyedekben működő, a városháza által felújított piacokra. A különböző körzetekben működő piacokon alacsonyabbak a bérleti dí-

jak, viszont a termelők kötelesek bizonyos szabályokat betartani: a polgármesteri hivatal által megszabott árakat figyelembe kell venniük, illetve az árukat „produs românesc”¹⁴ jelzéssel ellátniuk. A kolozsvári piacokon, a 2008 előtti periódushoz viszonyítva, napjainkban már csak szétszórta lehet még hóstáti termelőkkel találkozni: *Én még űzöm ezt a sportot, de a gyerekeim nem. Lányom Svédországba ment férjhez, fiam mással foglalkozik. Vannak elegánsabb dolgok is, mint kimenni a mezőre, mikor süt a nap, számítógép előtt könnyebb. [Miért folytatta?] Benne van a génembe, 25 évet nem foglalkoztam ezzel, van szakmám is, de otthagytam, elég volt. Így ahogy vetek, ahogy dolgozok, úgy van, de amit vesztettem, hogy otthagytam az ipart. Akartam folytatni az ipart, megcsináltam a céget, de otthagytam, mert egészségesebb a földdel dolgozni. Sokkal nyugodtabb tudok lenni. Legalább 20 évet nyertem egészségileg. A vér nem változik vízzé. Hóstátinak születik az ember, valahogy a génünkben van (Zágoni Szabó József, 58 éves, hóstáti termelő, Györgyfalvi negyedi piac).*

A Széchenyi téri piacon nyolc személy, a Monostor negyedi piacon három, a Györgyfalvi, Mărăști, illetve Grigorescu negyedekben működő piacokon pedig csupán két-két személytől lehet hóstáti termékeket vásárolni.

A magyar és román vásárlók közül elsősorban az 50–85 év közötti személyek tudnak még arra a kérdésre válaszolni, hogy kik a hóstátiak. A megkérdezettek többsége szerint a kolozsvári hóstátiak gazdag földészek voltak, kik nagy telkekkel, házzal rendelkeztek, de sajnos a bontások következtében elveszítették földjeiket, házaikat, és mindez életformaváltásra kényszerítette a közösség tagjait. Ők látták el valamikor Kolozsvárt friss és minőségi termékekkel: *Itt még van hóstáti, aki árul, de kevesen vannak. Itt van egy asszony, aki itt árul, menjünk arrafele, hogy mutassam meg. Nem nagyon szoktam vásárolni tőlük, mert drágábban adnak mindent. Ők nem, szegényekre nem ereszkednek le. Hát gazdagok, nagy földjük van, meg házuk (nő, 81 éves).*

Ez az ember is itt hóstáti. Mindig termeléssel foglalkoztak. Mindig tőlük vásároltunk, még a szüleink is. A hóstátiak a kosarakat tették a fejükre, és úgy mentek a piacra, mikor volt a Széchenyi téri piac. Elvették sajnos a földjüket, sokan meghaltak. A Pata utcában végig hóstáti házak voltak, nagy kertekkel. Dolgozott egész életén keresztül, és ott maradt semmi nélkül. Jó munkás emberek voltak. Olyan jó árujuk volt, paradicsomtól elkezdve. Dolgoztam a kenyérgyárba, ott volt egy hóstáti kollegám, mindig tőle vásároltunk, sokan kimentek Magyarba. Az ember akar élni, és nem engedik. A fiataloknak most nagyon nehéz, régen nem lehetett kapni semmit, most lehet, de nincs pénz (férfi, 70 éves).

Hoștezeni? Sunt oameni muncitori, se ocupă cu grădinăritul, fac produse foarte bune, au fost cei mai renumiți pe piață. Acuma au invadat toate produse și din străinătate. Ei făceau produse foarte bune, niște roșii pe timpuri pe care nu mai găsești ca la hoștezeni. Acum în situația asta nu ne permite bugetul ca ei totuși țin

14 Román termék (saját fordítás)

la un preț pe care merită produsul însă pentru noi e prea scump. Până nu s-a modificat piața cunoșteam dar așa acuma nu le mai recunosc (férfi, 63 éves).¹⁵

Gospodari buni, harnici, zarzavaturi bune, grădini, deci muncă și viață. Nu știu să disting dar soția se laudă că a luat de la hoștezeni ceva bun. Stau aici de 50 de ani, am venit din Baia Mare (férfi, 81).¹⁶

Au avut case dar au fost demolate, au avut grădină, terenuri, și încă mai au, au marfe foarte bune. Este mai ieftin ca și în supermarket. Am stat acolo, unde a fost strada Budai Nagy Antal, am copilărit unde au stat hoștezenii (nő, 72 éves).¹⁷

A megváltozott piaci körülmények között néhány hóstáti termelő kénytelen a saját háza portáján értékesíteni termékeit: *Diószegei vagyok, de Balázs a leánykori nevem. Anyósomékat és minket is lebontottak a Bulgária-telepen, és akkor a lovakat és a szekereket ide hozták, a nagymamához. Megmaradtunk, mert épp akkor megálltak a bontással. Ezek a blokkok is, a kertek nagyobbak voltak, még van 2000 négyzetméter, amit az állam nem adott vissza. Nem adtak kárpótlást sem, volt, aki kapott valamit, volt, aki semmit. Úgy lett volna jó, hogyha adtak volna valamit mégis. Már nagyon keveset foglalkozunk ezzel, csak a saját részünkre és a boltba eladásra. 7 éve működik ez az üzlet, és azelőtt szintén zöldségesnél dolgoztam, Takácséknál, nekik a Cipariu téren van egy kis boltjuk, és onnan jött az ötlet. A férfi hóstáti, de a felesége nem az. Sokat dolgoztam náluk. Ők átálltak a fóliázásra, és termeltek a mezőn is, és akkor amit termelt eladta, és így indította ezt az üzletet. Az első volt, akinek volt paradicsomja vagy zöldhagymája. Zöldhagyma, uborka, paradicsomot a saját részről áruljuk, de a többi terméket nem. Szintén termelőktől szerezzük be az árut, van, amikor még hóstátiak is hoznak árut, eladják olcsóbban. Ezek az apahidai retket keresik, megszokták azt, mindenki úgy tudja, hogy csak ott terem a jó fajta retek. Mielőtt lett volna a hála, a Széchenyi téri piacon is árultam” (Diószegei Tímea, Vicus zöldségesbolt, Méhes utca).*

Közösségi élet a rendszerváltás után

A Hídeltvi Kalandos Társaság, amely 1587-ben alakult, a hatalomváltást követően nehéz periódust vészelt át. 1931-ben visszakapta működési engedélyét, a *Kolozsvári Földészek Temetkezési Társulata* néven. 1935–1938 között székházat építettek a Papiu Ilarian (Zrínyi utca) és a Máramaros (Zsigmond király) utca sarkán. A szék-

15 *A hóstátiak? Nagyon szorgalmas emberek, kertészkedéssel foglalkoztak, nagyon jó termékeik vannak, a leghíresebbek voltak a piacon. Most sok külföldi áru van. Ők csak jó termékeket csináltak, olyan paradicsomot, amit már nem lehet kapni. Ebben a helyzetben nem engedhetjük meg anyagilag magunknak, mert megéri, de mégis drágák a termékek. Amíg nem változott meg a piac, ismertem őket, de már nem ismerem. (saját fordítás)*

16 *Nagyon jó gazdák, jó zöldséget termelnek. Élet és munka. Én nem tudom megkülönböztetni, de a feleségem dicsékszik, hogy hóstáti terméket vett. 50 éve itt élek. Nagybányáról jöttem. (saját fordítás)*

17 *Nagy házaik voltak, de lebontották, kertjük volt, és még vannak nagyon jó termékeik. Olcsóbb, mint a bevásárlóközpontokban. Ott laktam, ahol a Budai Nagy Antal utca volt, ott nőttem fel. (saját fordítás)*

háza a második világháborút követő években államosították, majd 1998-ban újra a Kolozsvári Földészek Temetkezési Társulata tulajdonába került. A Hídelvi Kalandos Társulatnak 2012-ben 98 tagja van. Minden év elején beszámoló közgyűlést tartanak, és háromévente pedig tisztújító közgyűlést. Az egylet tagja bárki lehet, aki havonta kifizeti az 1 lej tagsági díjat. A vezetőség elnökből, alelnökből, titkárból, pénztárosból és cenzorokból áll. A kultúrotthon központi helyet foglal el a hóstáti közösség életében, hiszen itt szervezik meg minden évben a farsangi, Anna-bált és a hagyományos szüreti mulatságot is.

A rendszerváltás után, 1995-től a hóstáti közösség élete fellendült: újraalakult a fiatalok Virágos Táncegyüttese. Első szereplésük 1996 augusztusában volt Kolozsváron, a református világtalálkozón. Ugyanebben az évben részt vettek az Anna-bálon, ahol felavatták az együttes zászlóját. 1997-ben megszervezték a szüreti bált Kolozsváron és Magyarországon, Érden is. 1997-től kezdve minden évben, rendszerint szeptember utolsó szombatján tartanak szüreti bált a Kolozsvári Földészek Temetkezési Társulata által visszakapott Kalandos Kultúrházban. A szüreti mulatság az egyetlen alkalom, melyen a legtöbb hóstáti család találkozik. Az eseményt tánpróbák előzik meg, így az új tagok is megtanulhatják a hagyományos táncrendet: hóstáti rendbéli, csárdás, keringő, sottis, négyes, ugrálás, gólya.

Diószegi Ferenc hóstáti gazda szervezésének, a kolozsvári zenészeknek és fiataloknak köszönhetően 2006-tól Magyarországon, Tápiószelén is rendszerint szeptember első felében megrendezik a szüreti bált. A szervező véleménye szerint a mulatság találkozási lehetőséget nyújt a kolozsvári és a Magyarországra kiköltözött hóstátiak számára: *Hát egyszer csak rám jött, hogy szervezzünk egy szüreti bált. 2006-ban volt az első. Ugye Magyarországon is vannak hóstátiak, Kolozsváron minden évben megszervezik a bált. A kapcsolattartás nagyon gyenge, aki hazamegy Magyarországról, az csak ott ül egy pár napig, ellátogat csak egy két személyhez, nem tudja összejárni az összes barátját, nincs egy rendezvény. Ez egy alkalom, lehet találkozni régi ismerősökkel, akik lehet, hogy már rég nem látták egymást, és barátok voltak, meg rokonok* (Diószegi Ferenc).

1990 után a Bethlen Gábor Földész Dalkör is abban reménykedett, hogy az új világban több lehetőség lesz arra, hogy a hóstáti földészközösség megmaradjon, és hagyományait szabadon ápolhassa. 1991-ben az énekkar részt vett a Magyar Reformátusok II. Világtalálkozóján, melyet a Magyarországi Református Egyház szervezett. 1997-ben a kerekdombi református egyházközösség megtartotta a hóstátiak ünnepi találkozáját, melyen a dalkör is énekelt. A templomi fellépések mellett az énekkar számos, Kolozsvár környékén szervezett regionális kórustalálkozón is részt vett: Várfalván, Tordaszentlászlón. A dalkör 2011-ben ünnepelte a 125 éves jubileumát. Énekkari próbákat rendszerint a téli időszakban tartanak. Jelenleg id. Szabó József a dalkör elnöke: *Minden hétfőn próbálunk. November elsején kezdünk, mivel földművesek vagyunk, mikor megkezdődik a mezőgazdasági munka, így alkották meg az alapszabályt, hogy november elsejétől húsvétig, a nyári időszakban nincs próba, csak akkor megyünk, ha kell, menjünk szerepelni, próbálunk 1-2 órát. Az énekeket, felkészülünk a téli időszakban, mindig van valami előkészítve.*

Az elnökök értesítik a dalos tagokat, hogy óra lesz, és milyen okból. Év elején, az első dalárdaórán választjuk meg a tagokat, szokott lenni egy közgyűlés, van egy költségvetés, ez a pénztáros ügye, a jegyző ügye, hogy nála fel van jegyezve, hogy hány temetés volt, hányan jelentek meg, ki volt órán, órákon szokott lenni névsorolvasás. Így működik. Ha marad pénz az elszámoló gyűlésen, akkor elosztjuk a pénzt a tagok között, megjelenés szerint. Szoktunk, ha valaki meghal, veszünk egy koszorút, a templom javára is költünk, adakozunk, kevés szokott maradni. A beszámoló és elszámolás után feláll az elnök, és javasolnak a tagok elnököt, két órával hamarabb szoktunk ilyenkor menni próbára. Ha leváltják az elnököt, akkor mást javasolnak, ha megfelel, akkor marasztalják (id. Szabó József, a Bethlen Gábor dalkör elnöke).

A hóstáti közösségen belüli kapcsolattartás és hagyományápolás céljából ifj. Zágoni Szabó István 2009-ben megtervezte a kolozsvári hóstátiak honlapját: *Gyökereikhez és származásukhoz ragaszkodó és erre büszke emberként kötelességüknek érzik, hogy az utókor számára „átmentsék”, továbbadják mindazokat az értékeket, amelyeket kolozsvári hóstátiként felcseperedve szüleiktől, nagyszüleiktől átvettek, megtanultak és megbecsültek. Legyen az hagyományőrzés, azon belül a népzene, népviselet, irodalom, könnyűzene, személyes emlékek, minden, a kolozsvári hóstátiakhoz kapcsolódó, e népcsoportot bemutató és őseire emlékeztető dokumentumot honlapunkon a nyilvánosság előtt kívánunk bemutatni*¹⁸ (Zágoni Szabó István, a kolozsvári hóstátiak honlapjának szerkesztője).

2011. március 8-án az Alsóvárosi Református Egyházközség Presbitériuma a Kétágú templom keleti tornyában hóstáti emlékszoba létrehozásáról döntött. Székely József lelkipásztor szerint az emlékszoba működtetése által a Kolozsváron és a világ többi részén élő hóstáti leszármazottak megismernék az egykor a várfalakon kívül élő, mezőgazdálkodással foglalkozó közösség múltját: „Míg a hetvenes évek végén voltak hóstáti népviseletbe öltözött hívek az istentiszteleten, addig napjainkra lassacskán nemcsak a népviselet, de a valamikori népes közösség is eltűnik. Ezért is van szükség a hóstáti szobára, ahol a különböző használati tárgyak mellett a viseletek is helyet kapnak.” (Ferencz 2011: 5)

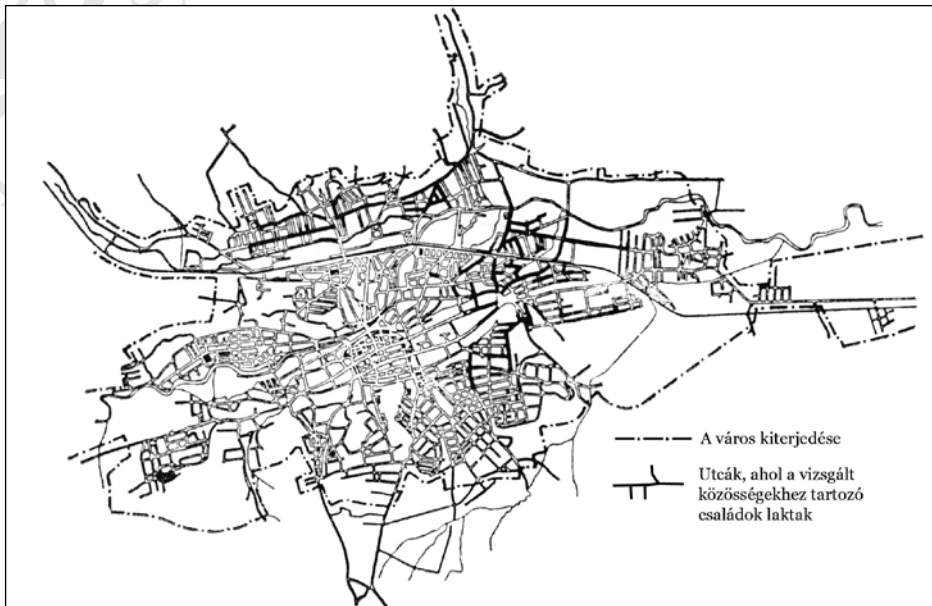
Hóstátiak által lakott negyedek, utcák 2012-ben

A református egyházközségek névjegyzéke, adójegyzéke, Kolozsvár cím- és lakásjegyzéke alapján 1914-ben 665 hóstáti család élt Kolozsváron, ez az arány 1941-ben 673-ra nőtt, míg 1979-ben a kollektivizálás, illetve a bontások következtében 313-ra csökkent. Az 1941-től 1979-ig tartó periódusra a közösség bomlása jellemző (Pillich–Vetési–Vincze 1984: 80–81). A rendszerváltás után szintén a közösség apadásának lehetünk tanúi, az egyházközségek 2011–2012-ben 116 hóstáti családot tartanak számon.

18 www.kolozsvarihostat.ro

5. térkép. Kolozsvár, 2012. Városnegyedek, városrészek, ahol hóstáti családok élnek

6. térkép. Kolozsvár, 2012. Utcák, ahol a vizsgált közösség családjai, elődei élnek

A hóstátiak által lakott negyedek, városrészek, jelenleg használt utcanevek és ezek magyar megfelelői 2012-ben:

1. **Bulgária-telep:** Luncii (Csongor utca), Ierbii (Tünde utca), Bobârnei (János Zsigmond utca), Arad (Arad utca), Mărgăritarilor (Gyöngyvirág utca), Teilor (Hársfa utca), Câmpina (Szabolcs vezér út), Plevnei (Kölesföldi út), Fabricii de Zahăr (Cukorgyár utca), Fabricii (Téglás utca)

2. **Alsóváros:** Henri Barbusse (Szamosközi utca), Anina (Csaba utca), Călan (Kanalas utca), Rovine (Csánky Dezső utca), Lacul Roșu (Herepei utca), Ciocârlii (Pacsirta utca), Crinului (Liliom utca), Scorțarilor (Csertörő utca), Gorunului (Csermalom utca), Gospodarilor (Földész utca), Paris (Pap utca), Mărășești (Krizsbai utca), 21 Decembrie (Magyar utca), Dorobanților (Honvéd utca)

3. **Tóköz:** Între Lacuri (Tóköz), Mureșului (Maros utca), Dunării (Duna utca), Dâmboviței (Béla király utca)

4. **Györgyfalvi negyed:** Înău (Észt utca, Pillangó-telep), Venus (Reguly utca), Artelor (Bod Péter utca, Pillangó-telep), Actorului (Orbán Balázs utca), Nicolae Titulescu (Pata út), Septimiu Albini (Méhes utca), Bistriței (Beszterce utca), Zambilei (Fazekas Mihály utca), Heltai Gáspár

5. **Irisz-telep:** Oașului (Kajántói út), Odobești, Iasomieii (Bakamál utca), Codru Drăgușanu (Elővölgyi utca), Jan Huss (Szalárdi utca), Postăvarul (Kendeffy Ádám utca), Războieni (Ráskai Lea utca), Vrancea (Csillaghegyi út), Dumbrava Roșie (Lévai utca), Maramureșului (Zsigmond király utca)

6. **Kerekdomb:** Maramureșului (Zsigmond király utca), Doinei (Aranybulla utca), Papii Ilarian (Zrínyi utca), Codrului (Erdő utca), Simion Balint (Buzogány utca), Giordano Bruno (Nagyboldogasszony utca), Corneliu Coposu (Nagy Lajos király út), Olteniei (Olt utca), Partizanilor (Imre király út), Atelierului (Műhely utca), Spinoasa (Verőfény) Pintelului (Sarkantyú utca)

7. **Hídelve:** Mecanicilor (Kalandos utca), Romulus Vuia (Gépész utca)

Összefoglalás

A hóstátiak Kolozsvár külvárosában élő, egységes foglalkozásszerkezetű, heterogén eredetű közösséget képeztek. A városhoz tartoztak, de ugyanakkor sikerült attól markánsan elkülönülő életmódot kialakítaniuk. Sajátos település- és családszerkezettel, intézményekkel rendelkeztek. Társadalmuk pontosan kodifikált volt, kultúrájukat a kettősség jellemezte, hiszen egyrészt földész-, másrészt viszont polgári mintákat követtek. A közösségnek az idők folyamán sikerült rugalmasan alkalmazkodnia a különböző korszakok életfeltételeihez, de ennek ellenére a gyors ipari fejlődés, kollektivizálás, az erőszakos urbanizáció csakhamar területi szétszóródásukhoz és hagyományos életmódjuk felbomlásához vezetett. A külső hatások folyamatosan befolyásolták és gyökeresen meg is változtatták a hóstáti közösség hagyományos életvitelét.

A kolozsvári magyar hóstáti közösség életterének, zárt utca és szomszédsági rendszerének jelentős részén a városrombolás következtében tömbházak épültek.

1970 és 1985 között megnövekedett a román lakosság száma, és a hóstátiak által lakott történelmi városrészek (Pata utca környéke, Pillangó-telep, Borháncs, Kül-Magyar, Honvéd, Téglás, Cukorgyár, Pacsirta és Liliom utcák környéke) zöldségeskertjei helyén lakótelepeket alakítottak ki. Ebben az időszakban a nincstelenné válás gyakran öngyilkosságba taszította a földészeket, a fiatalok nagy része pedig a biztos megélhetés érdekében gyári munkás lett. Mindezen tényezők (kollektivizálás, iparosítás, bontások) gyökeres életformaváltásra kényszerítették a földészcsaládokat.

1990 újabb fordulópontot jelentett a hóstáti közösségnek, mivel a visszakapott földek és a gyári munkalehetőségek visszaszorulása következtében sokan visszatértek a zöldségtermelő életformához. A kolozsvári piacokon sok magyar és román lakos a rendszerváltás óta tudatosan vásárol azoktól a hóstáti termelőktől, akik megmaradtak és nem adták fel a hagyományos, piacozó életmódot. A földészek visszakapták az állam által elkobzott földek egy részét, és azok a családok, amelyek az életformaváltást választották, eltérő életstratégiákat alakítottak ki: a földekért kapott összegeket vállalkozásokba fektették, vagy külföldön, leginkább Magyarországon keresték a jobb megélhetés lehetőségét.

Habár a közösség területileg szétszóródott, és sokan életformaváltásra kényszerültek, amint ezt sok földész említi: „*lassan több hóstáti van külföldön, mint Kolozsváron*”, a közösséghez való tartozás érzése megmaradt. A rendszerváltás óta a ritualizált, illetve virtuális tér nyújt újabb lehetőséget a találkozásoknak. A Bethlen Gábor dalkör számos egyházi és világi rendezvényen vesz részt, emellett pedig a külföldön elhunyt hóstátiak temetésén is felolvassák a halotti búcsúztatókat. Id. Szabó József, a dalárda jelenlegi elnöke szerint a piacon hamar „terjed a pletyka”, így könnyen tudomást szerezhetnek az elköltözött hóstátiak életéről. 2011-ben a dalárda elnökének egy Amerikába kiköltözött földész temetésére kellett búcsúztatót írnia.

A Hídelvi Kalandos Társulat székházában 1998-tól minden évben megtartják a hagyományos szüreti mulatságokat. A kirajzoltak 2006-tól már Tápiószelén is megszervezik a szüreti bált, melyen elsősorban a Magyarországra kiköltözött hóstátiak vesznek részt. 2009-ben elkészült a kolozsvári hóstátiak honlapja is, 2011-től pedig a Kétágú templom tornyába hóstáti szoba kialakítását tervezik, amelynek megnyitója 2012 októberében lesz.

Kutatásom szempontjából érdemes megfigyelni azt, hogyan alakult egy-egy, jelen tanulmányban öt hóstáti család életvitele a gyökeresebb gazdasági-társadalmi változások időszakában. A következő elemző fejezetekben az öt esettanulmány jól példázza a változásokat, melyeken keresztül az általam megfogalmazott kérdésfelvetésekre próbálok választ adni.